

BAJKAŁ I GÓRY PRZYBAJKALA

Alicja i Jędrzej Łukowscy

Wydawnictwo Sklepu Podróżnika
Warszawa 2013

Autorzy tekstu, opracowanie map i schematów:

Alicja i Jędrzej Łukowscy

Współpraca: Walentin Briański (opisy tras górskich)

Konsultacja merytoryczna: dr Łarisa Benc (rozmówki polsko-rosyjskie), prof. UAM dr hab. Leszek Kasprzak (rozd. Środowisko przyrodnicze), dr Mariusz Gałka (rozd. Środowisko przyrodnicze, Historia), dr Armin Mikos von Rohrscheidt (rozd. Historia, Kultura i etnografia, Współczesność), Daniel Braciszewski (rozd. Historia, Kultura i etnografia, Współczesność)

Autorzy i wydawca dołożyli wszelkich starań, aby informacje zawarte w tekście były poprawne w momencie oddawania przewodnika do druku. Nie mogą jednak wziąć odpowiedzialności za jakąkolwiek stratę, uraz lub niedogodność, której dozna osoba korzystająca z tej książki.

Zdjęcia: Alicja i Jędrzej Łukowscy (jeśli nie zaznaczono inaczej)

Zdjęcie na I stronie okładki: Rybacy na Zalewie Północnobajkalskim

Zdjęcia na IV stronie okładki: Charakterystyczne zdobienia okien; Brzegi Olchon; Dacan w Iwołgińsku

© Copyright by Przemysław Chlebicki 2013

ISBN 978-83-7136-099-2

Wydawnictwo Sklepu Podróżnika
ul. Grójecka 46/50
02-320 Warszawa

Wydanie II poprawione i rozszerzone
Warszawa 2013

Redakcja: Ewa Pietraszek

Korekta: Agata Kozłowska

Projekt okładki: Igor Browiński

Skład: Jan Jacek Swianiewicz

Druk: Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu

Spis treści

O przewodniku	11
Informacje wstępne	12
Układ treści	12
Charakter informacji praktycznych.....	12
Specyfika opisów tras górskich.....	13
I. OGÓLNE INFORMACJE O REGIONIE	15
1. Środowisko przyrodnicze	15
Bajkał i okolice.....	15
Jak powstał Bajkał?	17
Co zachwyca geologów?	18
Klimat	20
Jezioro Bajkał.....	23
Rzeki	36
Wody mineralne	38
Ekosystem Bajkału	39
Flora Przybajkala	45
Fauna Przybajkala	49
Zagrożenia środowiska	52
Ochrona przyrody.....	54
2. Historia	58
Najdawniejsze dzieje.....	58
Wędrowki ludów	60
Kolonizacja rosyjska	62
Rozwój ekonomiczny Przybajkala	66
Wydarzenia początku XX wieku	69
Historia najnowsza	72
3. Kultura i etnografia	79
Kto mieszka nad Bajkałem?.....	79
Bajkałscy aborygeni.....	80
Kultura materialna Buriatów	84
Religie	89

Święta, tradycje, zwyczaje.....	99
Kuchnia regionalna.....	103
4. Współczesność	110
Społeczeństwo	110
Gospodarka.....	112
Sytuacja ekonomiczna ludności.....	118
Obraz miast.....	119
Życie na wsi.....	122
II. INFORMACJE PRAKTYCZNE	126
1. Przed wyjazdem	126
Formalności wizowo-paszportowe	126
Ekwipunek.....	129
Źródła informacji, mapy.....	130
Pora wyjazdu	132
Szczepienia.....	133
Pieniądze i budżet	133
2. Dojazd i powrót	135
Warianty podróży	135
Podróż koleją.....	137
Podróż samolotem.....	145
3. Na miejscu	147
Transport lokalny	147
Noclegi.....	152
Zakupy i gastronomia	156
Język i kontakty z miejscowymi	159
Telefony, poczta, Internet.....	161
Zachowanie w górach.....	162
Bezpieczeństwo	165
Służby ratownicze i opieka medyczna	167
Inne	169
III. PODRÓŻOWANIE PO REGIONIE.....	171
1. Irkuck i okolice	172
Historia miasta.....	172

Irkuck dzisiaj	175
Zwiedzanie	177
Inne ciekawe miejsca w Irkucku	192
Muzea, teatry, kina.....	195
Informacje praktyczne	199
Okolice Irkucka	208
Muzeum Architektury i Etnografii „Talcy”	208
Angarsk	209
Usole Syberyjskie	211
Wierszyna	214
2. Wyspa Olchon	220
Informacje ogólne	220
Warunki naturalne	220
Historia	224
Olchon dzisiaj	226
Podróżowanie.....	201
Transport	228
Realia podróżowania.....	229
Propozycje tras.....	230
Opis turystyczny	231
Trasa samochodowa Irkuck – wyspa Olchon.....	231
Chużyr	233
Najciekawsze miejsca Olchonu	239
3. Góry Nadmorskie	244
Informacje ogólne	244
Warunki naturalne	244
Historia	245
Podróżowanie.....	246
Transport	246
Realia podróżowania.....	247
Opis turystyczny	247
Trasa samochodowa Irkuck – Listwianka	247
Listwianka.....	248
Pieszy szlak Listwianka – Bolszyje Koty	256
Bolszyje Koty	257

Pieszy szlak Bolszyje Koty – Bolszoje Gołoustnoje	259
Bolszoje Gołoustnoje	261
Zatoka Piaszczysta	265
4. Kolej Krugobajkalska	268
Informacje ogólne	268
Warunki naturalne	268
Historia	269
<i>Krugobajkałka</i> dzisiaj	271
Podróżowanie	272
Transport	272
Realia podróżowania	272
Najciekawsze miejsca na trasie	274
Port Bajkał	274
Kułtuk	282
5. Chamar-Daban	285
Informacje ogólne	285
Warunki naturalne	285
Historia	287
Podróżowanie	287
Transport	287
Realia podróżowania	288
Opis turystyczny	289
Trasa samochodowa Irkuck – Sludianka	289
Sludianka	290
Szlaki górskie w okolicach Piku Czerskiego	297
Bajkalsk	307
Trasy górskie w okolicach Bajkalska	309
Wydrino i okolice	316
Trasy górskie w rejonie rz. Śnieżnej	317
Tanchoj	323
Babuszkin/Mysowaja	324
6. Dolina Tunkińska i Tunkińskie Golce	326
Informacje ogólne	326
Warunki naturalne	326
Historia	333

Współczesność.....	335
Podróżowanie.....	336
Transport	336
Realia podróżowania.....	337
Propozycje tras.....	338
Opis turystyczny	339
Droga do Tunki	339
Tunka.....	341
Arszan	342
Dolina Kyngargi i szlaki górskie w okolicach Arszanu.....	348
Dolina rzeki Zun-Chandagaj i szczyt SOAN.....	358
Żemczug i źródło Wyszka	362
Kyren	365
Turan	367
Niłowaja Pustyn'	367
Chojto-Goł.....	370
Górskie uzdrowisko Szumak.....	371
Pieszy szlak do Szumackich Źródeł.....	373
Mondy.....	379
Munku Sardyk.....	380
Szlak pieszy na Munku Sardyk.....	381
7. Ułan Ude i okolice	385
Historia miasta	385
Ułan Ude dzisiaj.....	386
Transport	388
Zwiedzanie.....	389
Muzea, teatry, kina.....	394
Informacje praktyczne	395
Okolice Ułan Ude.....	399
Dacan w Iwołgińsku	399
Wsie starowierców	403
Delta Selengi	408
8. Pówysep Świąty Nos i okolice	410
Informacje ogólne	410
Płw. Świąty Nos.....	410

Zatoka Barguzińska i Cziwyrkujska	413
Podróżowanie.....	417
Transport	417
Realia podróżowania.....	417
Opis turystyczny	418
Droga na Święty Nos.....	418
Ust'-Barguzin	422
Przesmyk Cziwyrkujski	426
Szlak: Zatoka Kułtuk – Monachowo – Kurbulik – Zatoka Zmiejnaja.....	428
Zatoka Zmiejnaja.....	432
Pieszy szlak na G. Makarowa	434
Wyspy Uszkanie	435
Dolina Barguzińska.....	436
9. Północne Przybajkale	442
Informacje ogólne	442
Przyroda	442
Historia	445
Współczesność.....	448
Podróżowanie.....	448
Transport	448
Realia podróżowania.....	449
Opis turystyczny	449
Siewierobajkalsk.....	449
Niżnieangarsk	454
Okolice Niżnieangarska	456
Północno-zachodni brzeg Bajkału	457
Bajkalskoje	458
Szlak na Górę Czerskiego.....	461
Północno-wschodni brzeg Bajkału	467
SUPLEMENT	471
Trasy podróżowania po regionie.....	471
Bajkał zimą.....	485
Rozmówki polsko-rosyjskie.....	488
Bibliografia	504
Indeks nazw geograficznych	509

OD AUTORÓW

Są miejsca, które wystarczy zobaczyć raz i zachować — lub nie — ich obraz pod powieką. Są inne, do których chciałoby się wracać wielokrotnie. Do nich należy wspaniałe jezioro w głębi Azji — pisał Olgierd Budrewicz przy okazji którejś z kolei wizyty nad Bajkałem. Bajkał rzeczywiście przyciąga, zachwyca, porusza i ma tę niezwykłą moc, która każe do niego wracać. Otoczenie niesamowitej przyrody, w którą można się zagłębiać, by poczuć jej ogrom i potęgę, różnorodność krajobrazów — Bajkał nigdzie nie jest taki sam! — klimat zagubionych w tajdze wiosek, otwartość ich mieszkańców, poczucie oddalenia od reszty świata... Wszystko to tworzy niezwykłą atmosferę, którą każdy może odbierać w inny sposób.

Nad Bajkał można pojechać, żeby ruszyć z plecakiem w dzikie góry, powłóczyć się po najbardziej urokliwych zakątkach wybrzeży, napić się wody wprost z najczystsze go jeziora świata i spróbować prawdziwego samogonu. By poznać kulturę żyjących obok siebie Buriatów i rosyjskich Sybiraków oraz dotknąć historii polskich zesańców, którzy odcisnęli na tej ziemi trwałe ślad swojej pracy, wiedzy i umiejętności. Nad Bajkał można wybrać się nawet po to, żeby leżeć plackiem na plaży i opalać się, bo słońca jest tam więcej niż na czarnomorskiej riwierze! Wyjazd w te okolice nie spodoba się tylko tym, dla których w podróży liczy się przede wszystkim wygoda i którzy muszą mieć wszystko dopięte na ostatni guzik.

Mamy nadzieję, że niniejszy przewodnik będzie dobrze służył każdemu, kto zechce spojrzeć w „błękitne oko Syberii”.

2. Wyspa Olchon [Остров Ольхон]

Olchon to jedno z najbardziej charakterystycznych miejsc nad Bajkałem. Pokrytą reliktowymi stepami wyspę urozmaica niepowtarzalne wybrzeże z licznymi płytkimi zatoczkami, cyplami i skalnymi przylądkami. Po Olchonie można wędrować, ciesząc się pięknem jego przyrody, szukać śladów różnych kultur, obserwować żyjących tam Buriatów i Rosjan. To również świetne miejsce, żeby po prostu odpocząć na piaszczystych plażach nad Małym Morzem, poopalać się czy pójść do bani, czyli rosyjskiej sauny. Należy jednak liczyć się z tym, że nie będziemy tam sami i spotkamy niemało innych zagranicznych turystów.

Mapy:

- *Ostrow Olchon, proliw Małoje Morie (Остров Ольхон, Проллив Малое Море)*, 1:100 000, wyd. Иркутская Картографическая Фабрика
- *Map of lake Baikal. Map of island Olkhon (Карта озера Байкал. Карта острова Ольхон)*, 1:1 000 000–1:100 000, wyd. ФГУП „В-САП”

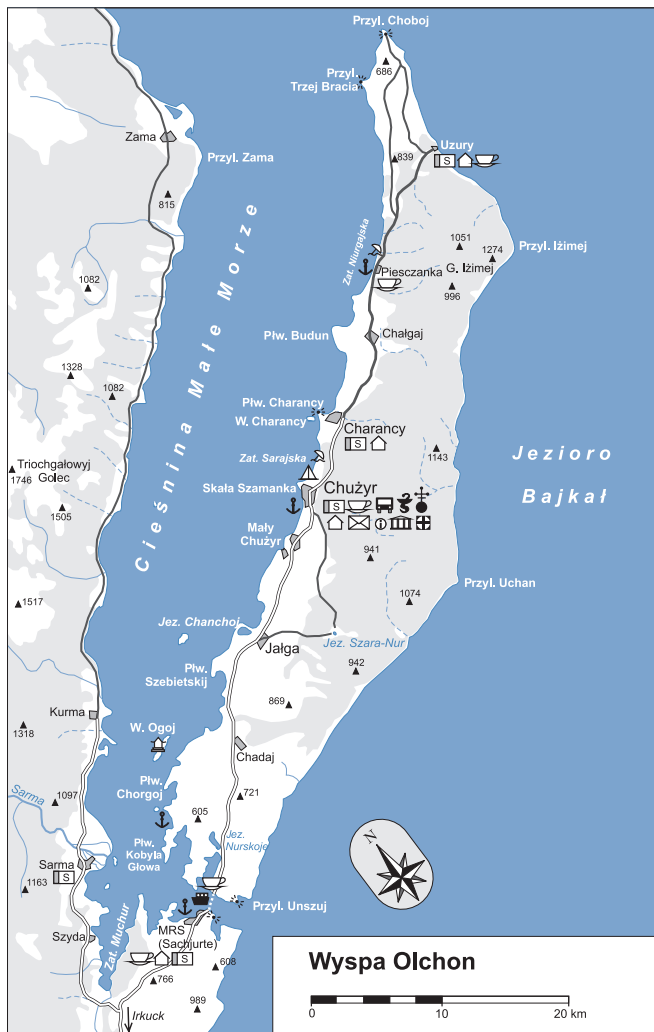
Internet: www.olkhon.net

Służba Ratownicza MCzS [МЧС] — Sachjurte/MRS: tel. (811) 533 56

INFORMACJE OGÓLNE

Warunki naturalne

Wyspa Olchon leży w środkowej części Bajkału i rozciąga się wzdłuż jego północno-zachodnich brzegów. Od krawędzi Gór Nadmorskich oddziela ją długa cieśnina Małe Morze o średniej szerokości około 15 km oraz przesmyk Olchońskie Wrota, przez który kursuje prom łączący wyspę ze stałym lądem. Małe Morze jest stosunkowo płytkie (maks. głębokość 200 m) i latem jego wody w szybkim tempie nagrzewają się, osiągając w niektórych miejscach temperaturę 23°C. Natomiast zimą ten akwen szybko zamarza, a pokrywa lodowa utrzymuje się aż do końca maja. Po drugiej stronie Olchonu, 12 km od północno-wschodniego brzegu wyspy, Bajkał kryje swą największą głębokość — 1637 m.

Olchon ma podłużny kształt. Długość wyspy wynosi 72 km, maksymalna szerokość — 14 km, natomiast powierzchnia to 700 km². Najbardziej wysuniętym na północ punktem Olchonu jest skalisty przylądek Choboj, z kolei jej południowy kraniec stanowi przylądek Unszuj.

Z geologicznego punktu widzenia wyspa jest fragmentem Gór Nadmorskich — przechylonym tektonicznym zrębem wznoszącym się ponad 800 m nad taflę Bajkału. Skąły budujące Olchon to przede wszystkim wapienie, marmury i gnejsy. Nie brak tam również piaskowców, z których z biegiem czasu utworzyły się wydmy i piaszczyste plaże. W okolicach wyspy, a szczególnie w rejonie Olchońskich Wrót, aktywne są procesy sejsmiczne. W wyniku wstrząsów latem na wodach cieśniny tworzą się niebezpieczne fale o wysokości do 5 m, a zimą powstają szczeliny w pokrywie lodowej.

Wyspa odznacza się górzystym charakterem. Pofałdowane jest całe jej terytorium, zaś wzdłuż południowo-wschodnich wybrzeży ciągnie się pas wyższych wzniesień, z najwyższym szczytem Iżimej (inaczej Żima, 1274 m). Urozmaicone są również olchońskie wybrzeża. Ogólnie można stwierdzić, że południowe brzegi są wysokie i urwiste, natomiast nad wodami Małego Morza naprzemiennie występują piaszczyste plaże oraz skaliste przylądki.

Do Olchonu przylega wiele płytkich, a więc łatwo nagrzewających się zatok. W wyniku odcięcia dwóch z nich powstały największe jeziora wyspy — Nurskoje i Chanchoj. Poza nimi na Olchonie znajdują się trzy słone jeziora, z których na szczególną uwagę zasługuje Szara-Nur, położone w górach i odznaczające się leczniczymi właściwościami.

Sieć wód powierzchniowych Olchonu jest bardzo uboga. Oprócz wspomnianych zbiorników składają się na nią nieliczne okresowe strumienie odprowadzające wodę z gór. Niektóre z nich nie dochodzą nawet do wybrzeży, ale kończą bieg na obszarach bezodpływowych. Na taki stan rzeczy wpływa przede wszystkim specyficzny klimat okolic Olchonu. Ze względu na położenie za szerokim pasmem Gór Nadmorskich, z zachodnimi wiatrami dociera tam nadzwyczaj mało chmur i na przeważającej części wyspy roczna suma opadów jest mniejsza niż 200 mm. Wyspa jest także najbardziej słonecznym miejscem na całej Syberii — nad zat. Zagli liczba słonecznych godzin w ciągu roku wynosi 2200–2400 (dla porównania średnia dla Polski to ok. 1500).

Plaża nad Zat. Sarajską to najpopularniejsze miejsce wypoczynku na Olchonie

Pod względem temperatur klimat Olchonu jest jednak surowy. W ciągu roku notuje się średnio tylko 110 dni bez mrozu, a zima, kiedy średnie miesięczne temperatury są bliskie -20°C , trwa mniej więcej pół roku. Najniższa temperatura zanotowana na Olchonie wynosiła -47°C . Chłódów nie ma praktycznie tylko w lipcu i sierpniu, choć ciepłe dni zdarzają się również w czerwcu i wrześniu. Charakterystyczne dla Olchonu są także silne wiatry: wiejąca z północnego-zachodu, ze stoków Gór Nadmorskich *sarma*, która w porywach może osiągać prędkość 60 m/s, oraz wiejący znad północnego Bajkału *wierchowik*. Odgrywają one ważną rolę w kształtowaniu rzeźby powierzchni wyspy, przenosząc drobny materiał skalny.

Suchy klimat wpłynął na obraz szaty roślinnej Olchonu. Sporą część wyspy pokrywają stepy. Zajmują one jej zachodnią część, tereny wzdłuż wybrzeża Małego Morza oraz jej północny kraniec. Okres wegetacji roślin stepowych jest bardzo krótki i zależy od warunków pogodowych w danym roku. Podręcznikowo czas kwitnienia przypada na przełom czerwca i lipca, natomiast już w sierpniu rośliny zasychają — ale nie

jest to zasada. Wśród roślinności dominują różne gatunki traw, ale na olchońskich stepach można również zobaczyć bogactwo kwiatów: szarotki, goździki, maki, maciejki i ostróżki. Do celów kulinarnych może przydać się występujący na stepach tymianek. Rzadkość stanowią dwa gatunki endemiczne: tarczyca bajkalska i występujący na trzech stanowiskach traganek olchoński. Pozostałą część wyspy, szczególnie górskie tereny wzdłuż południowych wybrzeży, porastają gęste lasy modrzewiowo-sosnowo-brzozowe. W ich podszyciu rosną rododendrony i liczne gatunki jagód (owocują pod koniec lata).

Olchońskie lasy i stepy są siedliskiem 155 gatunków zwierząt. Wśród nich znajdują się rysie, lisy, zające, głuszce, cietrzewie, pardwy i susły — te ostatnie szczególnie łatwo dojrzeć wśród stepów. Na wyspę powróciły wilki, które (podobnie jak marale i dropie) wytrzebione niegdyś przez myśliwych, kilka lat temu przeszły z Gór Nadmorskich po lodzie i stały się utrapieniem posiadaczy krów. W wyżej położonych partiach tajgi chronią się nieliczne bieliki i sokoły. Sporadycznie spotyka się tu także żmije. Wody Małego Morza określane są mianem „pastwiska omuli”, gdyż występuje tam bardzo liczna populacja tego gatunku ryb. W oblewających Olchon wodach pływa również sporo siei, tajmieni i lipieni (te ostatnie stosunkowo łatwo można złowić na wędkę).

Cała wyspa leży na terenie Przybajkalskiego Parku Narodowego (patrz s. 55).

Historia

Odkrycia archeologiczne dowodzą, że Olchon był zamieszkały już w epoce kamiennej. Ślady osadnictwa z tamtych czasów zostały odnalezione w pobliżu skały Szamanka — nie można jednak z nich wiele odczytać o życiu ówczesnych mieszkańców wyspy. Dużo więcej pamiątek zostawili po sobie Kurykanie, turecki lud uważany za przodków Jakutów. Na Olchonie zachowały się zbudowane przez nich długie kamienne mury (np. na cyplu Chorgoj), ołtarze ofiarne oraz groby, w których znaleziono przedmioty codziennego użytku — można je teraz oglądać w Muzeum Krajoznawczym w Chużyrze. Po ustąpieniu Kurykan, około XI wieku, panami Olchonu stali się Buriaci. Przez wieki

Historia jak z filmu...

W 1908 r. bracia Antoni i Władysław Pękalscy, działacze Polskiej Partii Socjalistycznej w regionie kieleckim, zostali aresztowani i zesłani na Syberię. Trafili do miejscowości Kosaja Step (przy obecnej trasie Irkuck–Olchon). Za Antonim dotarła tam z Polski jego żona Maria. Tymczasem bracia energicznie włączyli się w konspiracyjną działalność rewolucyjną. W 1917 r. zostali członkami partii bolszewickiej, a w 1920 r. Antoniego mianowano naczelnikiem organów władzy radzieckiej w rejonie olchońskim. W czasie jednego z wieców agitacyjnych polski rewolucjonista został zastrzelony przez białogwardystów, a jego brat zginął niedługo później.

Antoni Pękalski pozostawił żonę i dzieci — wśród nich 8-miesięcznego Staszka. Życie rodziny cały czas było zagrożone, więc koledzy ojca — rewolucjoniści — zorganizowali drogę ucieczki do Irkucka. Niestety, kiedy przyszedł dzień wyjazdu, najmłodszy Staś chorował na zapalenie płuc i podróż była dla niego zbyt dużym ryzykiem. By ratować pozostałe dzieci, Maria Pękalska zdecydowała tymczasowo zostawić chorego syna u sąsiadów. Wśród wojennej zawieruchy, kobiecie udało się trafić z czworgiem dzieci do Polski, jednak — nieustannie uciekając — nie zdołała wrócić po Staszka.

Tymczasem chłopiec był wychowywany w rodzinie sąsiadów, gdzie rósł jako Aleksander Jakowlewicz Rykow. Dopiero gdy osiągnął pełnoletniość, przybrany ojciec opowiedział mu jego historię. Młodzieniec zdecydował, by pozostać przy nazwisku przybranych rodziców.

W czasie II wojny światowej Staszek-Aleksander został wysłany na front. Po powrocie ukończył wyższą szkołę wojskową i pracował jako wykładowca w akademii oficerskiej. W latach 60. pułkownik Rykow przeszedł na emeryturę i przeniósł się do Kijowa. Dopiero wtedy, dzięki dziennikarskiemu śledztwu, przez gazety udało mu się skontaktować z rodzeństwem żyjącym w Polsce. Pojechał nawet do Częstochowy, by się z nim spotkać (a później — wraz z bratem odbył podróż nad Bajkał, gdzie rozegrał się dramat rodziny).

Matka już nie żyła. Podobno całe życie starała się odnaleźć pozostawionego na Syberii syna, w czasie wojny jeździła po kraju i wypatrywała jego twarzy w obozach radzieckich jeńców. Bezskutecznie.

W ostatnich latach życia pułkownik Rykow zaczął podpisywać się pod listami: Stanisław Pękalski.

Na podstawie opowieści Kapitoliny Nikołajewnej Rewiakiny — kierowniczki chuzyrskiego Muzeum Krajoznawczego.

Pochodzenie nazwy

Nazwa wyspy Olchon wywodzi się z języka buriackiego (wymawiamy [alhon]). Słowo to znaczy „słabo zalesiony”, „suchy” lub „wietrzny”.

wyspa miała dla nich szczególne znaczenie ze względów religijnych i według wierzeń stanowiła święte miejsce, w którym duchy schodzą z nieba. Nie sposób zliczyć wszystkich buriackich podań i legend związanych z Olchonem. Przez wyznawców szamanizmu skała-przylądek Szamanka uważana jest za jeden z najświętszych obiektów

w Azji, a oprócz tego na całym obszarze wyspy znajduje się bardzo wiele miejsc, które są otaczane czcią. Można tam ujrzyć stupy *serge*, kopczyki *obo* czy obwiązane wstążkami drzewa.

Rosjanie dotarli na Olchon po raz pierwszy w 1643 r., jednak przez długi czas nie zakładali tam swoich osad. Pomysł zagospodarowania wyspy pojawił się dopiero na początku minionego wieku: carskie władze planowały ją wysiedlić i utworzyć na tym terenie obóz-więzienie. Tych planów nie zrealizowano, natomiast w latach 50. w osadzie Piesczanka powstał stalinowski łagier, do którego trafili m.in. polscy więźniowie.

Olchon dzisiaj

Ze względu na trudne warunki naturalne większość obszaru wyspy to tereny niezamieszkałe. Średnia gęstość zaludnienia wynosi tu około 2 os./km². Większość osad zbudowanych jest nad brzegami Małego Morza.

Mongolia nad Bajkałem

Reliktowe stepy, które możemy dziś oglądać na Olchonie, stanowiły niegdyś fragment rozległych obszarów stepowych, zajmujących środkową część Azji. Wskutek zmian klimatycznych formacje te z czasem ograniczyły swój zasięg do terenów dzisiejszej Mongolii i Kazachstanu, a ich jedyne żywe ślady na Syberii pozostały na Olchonie i w jego okolicach — gdzie zachowały się odpowiednie warunki.

Większość osad zbudowanych jest nad brzegami Małego Morza. W sumie na Olchonie mieszka dziś ok. 1600 ludzi, z czego trzy czwarte skupia jego „stolica” — wieś Chużyr, położona w środkowej części wyspy. Inne istotne miejscowości to położony w pobliżu Mały Chużyr oraz znajdujące się na północ od „centrum” miejscowości Charancy i Chałgaj. Oprócz tego na Olchonie jest jeszcze kilka osad składających się z paru domostw. Jedynym

skupiskiem Rosjan na wyspie jest Chużyr, pozostałe miejscowości zamieszkują głównie Buriaci.

Lokalna ludność trudni się przede wszystkim rybołówstwem, które nastawione jest tutaj na połów omuła, oraz sezonowo pracuje przy obsłudze ruchu turystycznego. Oprócz tego na wyspie prowadzi się chów bydła i owiec. Przez lata w Chużyrze zatrudnienie

dawała przetwórnia ryb, którą w latach 90. sprywatyzowano i mocno ograniczono zakres jej działalności.

Dojazd na wyspę możliwy jest dzięki promom Dorożnik i Olchonskije Worota kursującym przez cieśninę Olchońskie Wrota. Zimą w tym miejscu wytyczana jest samochodowa „droga” na lodzie, którą pokonują przewożące pasażerów z Chużyru do MRS-u (Sachjurte) łaziki, a w okresie kiedy wody Bajkału zamarzają i topnieją, na Olchon można przedostać się tylko poduszkowcem. Od przeprawy promowej do wsi Charancy wiedzie rozbita kamienista droga o długości ok. 50 km (na niektórych odcinkach łatwiej jechać przez step), a pozostała część wyspy dostępna jest tylko dla samochodów terenowych — prowadzą tam

Kiedy zawieje sarma?

Wiejący ze stoków Gór Przymorskich wiatr *sarma* może osiągać prędkość 150 km/h, siejąc spustoszenie na wodach Małego Morza i na wyspie Olchon. Wichura zaczyna się zawsze gwałtownie, jednak miejscowi umieją przewidzieć pojawienie się *sarmy*. Kiedy nad szczytami Gór Przymorskich w dolinie rzeki Sarmy pojawią się czarne kłębiaste chmury, znaczy, że za trzy godziny zawieje. Gdy między nimi a górkami grzbietami przeniknie srebrzyste światło, będący na wodzie rybacy mają już tylko 20 minut, by wrócić na ląd.

Zima na Olchonie

Olchon to miejsce, w którym syberyjska zima potrafi dać się we znaki. W niektóre dni stycznia i lutego temperatura powietrza spada poniżej -40°C , a wrażenie chłodu potęgują wiejące niemal bez przerwy silne wiatry, które wywiewają i tak niewielkie ilości spadającego śniegu. Nieprzyjazne oblicze Olchonu zmienia się już w marcu, kiedy to połacie fantazyjnie uformowanego lodu pokrywającego Małe Morze skrzą się w promieniach wiosennego słońca, a gigantyczne sopte i lodowe jaskinie przyklejone do skalistych wybrzeży przywodzą na myśl najpiękniejsze zimowe baśnie.

gruntowe „drogi” z wieloma przeszkodami. W czasach ZSRR we wsi Charancy funkcjonowało lokalne lotnisko, posiadające codzienne połączenia z Irkuckiem.

W 2005 r. na Olchon doprowadzono elektryczność. Do lat 90. prąd dla domostw, szkoły, ambulatorium i innych instytucji życia publicznego był wytwarzany za pomocą potężnego generatora spalinowego działającego przy przetwórnicy ryb w Chużyrze. W czasach pieriestrojki stopniowo dostawy elektryczności ograniczono, a około 1995 r. całkowicie je odcięto. Przez dziesięć lat mieszkańcy wyspy musieli sami wytwarzać prąd na własne potrzeby (niektórzy z nich nadal korzystają ze spalinowych generatorów lub kolektorów słonecznych, jako że sieć nie została jeszcze dociągnięta do wszystkich osad). Na Olchonie nie ma wodociągów ani kanalizacji. Mieszkańcy niektórych osad korzystają ze studni. W największym Chużyrze — gdzie jest to niemożliwe — wodę z niemalym trudem dostarcza się do gospodarstw beczkowitzem z ujęcia głębinowego. Większy postęp można zaobserwować w telekomunikacji: w okolicy Chużyru i Uzurów bardzo dobry zasięg mają telefony komórkowe. Na wyspie nie ma posterunku policji (najbliższy jest w Jelancach), więc gdy na przykład ktoś zginie krowa, na interwencji funkcjonariuszy musi czekać bardzo długo.

TRANSPORT

- ▶ Z Irkucka do Chużyru kursują latem autobusy i marszrutki, ruszające z dworca autobusowego i z parkingu koło Centralnego Rynku. Często brakuje miejsc, dlatego warto być na dworcu wcześniej rano i zawnazu kupić sobie bilet bądź zająć miejsce w marszrutce. Czas przejazdu to ok. 5 godz. W sezonie wakacyjnym podróż znacznie może wydłużyć oczekiwanie na przeprawę promową. Promy kursują co około pół godziny. Autobusy i marszrutki podobnie jak mieszkańcy wyspy wjeżdżają poza kolejnością, ale i tak w kolejce można spędzić kilka godzin. Latem warto z wyprzedzeniem pomyśleć o kupnie biletów z Chużyru do Irkucka (możliwa jest rezerwacja!). Można to załatwić w niektórych *turbazach* w miejscowości oraz w kiosku z napisem KACCA na ul. Bajkalskiej przy rogu z ul. Lenina.

- ▶ Można także spróbować transportem publicznym dojechać z Irkucka do położonych na trasie miejscowości Chomutowo, Ust'-Ordynskij, Bajandaj lub Jelancy i dalej podróżować autostopem.
- ▶ Wodolot, który kursuje latem 2 razy w tygodniu między Irkuckiem a Niżnieangarskiem, zatrzymuje się w przystani w południowej części wyspy w zat. Zagli (z dala od siedzib ludzkich, ale prawie zawsze w okolicy pojawiają się łaziki, którymi można dojechać do Chużyru).
- ▶ Raz w tygodniu (latem) rejsowy statek Barguzin płynie z Irkucka przez Olchon (zat. Zagli lub Chużyr) do Ust'-Barguzina i z powrotem. Raz w tygodnia ta sama jednostka płynie na trasie Irkuck – Olchon – Zat. Cziwyrkujaska i z powrotem.
- ▶ W razie braku możliwości skorzystania z rejsowego statku, można spróbować załapać się na zorganizowaną 2–3 dniową wycieczkę kutrem do Zat. Cziwyrkujaskiej; po dopłynięciu na miejsce „urwać się” z niej.

REALIA PODRÓŻOWANIA

Turystycznym (i nie tylko) centrum Olchonu jest wieś Chużyr, położona mniej więcej na środku wyspy, nad brzegiem Małego Morza. Końcowy przystanek mają tam autobusy i marszrutki z Irkucka. Chużyr skupia większość bazy noclegowej i jest jedynym miejscem na Olchonie z dobrze zaopatrzonymi sklepami (latem prowiant można też uzupełnić w miejscowościach Charancy i Uzury). W wielu miejscach na północno-zachodnim wybrzeżu wyspy, poza opłotkami osad, są dogodne warunki do biwakowania.

Z przystani promowej do „stolicy Olchonu” prowadzi szeroka kamienista droga. W północno-wschodniej części wyspy z komunikacją jest gorzej — za osadą Charancy można poruszać się tylko samochodami terenowymi, a ruch jest mały (rybacy i turyści).

Najlepszym sposobem poznania Olchonu są kilkudniowe piesze wycieczki (można próbować łapać okazję na niektórych odcinkach) po terenach na północny wschód od Chużyru, aż do przylądka Choboj. Oprócz odwiedzenia najciekawszych miejsc warto tam po prostu pochodzić po stepach i wzdłuż wybrzeży. W Chużyrze sprzedawane są także całodniowe wycieczki UAZ-ami, podczas których turyści obwożeni są po głównych atrakcjach wyspy.

W związku ze wzmożonym wzrostem liczby turystów odwiedzających wyspę i postępującą degradacją środowiska przyrodniczego rozważana jest możliwość ograniczenia przemieszczania się po wyspie w określonych strefach. Na razie latem prowadzony jest monitoring ruchu turystycznego — przy przeprawie promowej przez cieśn. Olchońskie Wrota przybywający na wyspę turyści powinni zameldować się w punkcie Przybajkalskiego Parku Narodowego, wypełnić ankietę i wnieść opłatę za każdy dzień pobytu na Olchonie (ok. 30 rub. za dobę).

PROPOZYCJE TRAS

1) Chużyr — Charancy — Chałgaj — Piesczanka — przyl. Trzej Bracia — przyl. Choboj (– Uzury)

Długość: około 45 km (+ 8 km do wsi Uzury)

Trasa pozwala poznać północno-wschodnią część Olchonu. Najładniejsze fragmenty wiodą wzdłuż brzegów z Chużyru do wsi Charancy, z Chałgaju do Piesczanki (wybrzeża zat. Niurgańska Guba) oraz w okolicach przyl. Choboj. Warto je przejść pieszo, resztę trasy pokonując autostopem. Mając mniej czasu, możemy zawrócić po pokonaniu części drogi — i tak będziemy pod wrażeniem olchońskich krajobrazów. Na trasie wiele dogodnych miejsc do biwakowania.

2) Chużyr (– jez. Szara-Nur) — jez. Chanchoj — płw. Chorgoj — płw. Kobyla Głowa — Jez. Nurskoje — zat. Zagli

Długość: około 50 km (+ 16 km do jez. Szara-Nur wraz z powrotem)

Pokonując tę trasę, zdołamy dobrze poznać środowisko olchońskich stepów. Po drodze zobaczymy wiele ciekawych fragmentów wybrzeży, pozostałości kurykańskich budowli i będziemy mogli wykąpać się w ciepłych przybrzeżnych jeziorach. Wszystkie punkty leżą wzdłuż głównej drogi; można do nich dotrzeć wyjeżdżonymi w stepie ścieżkami. Całość lub część tej trasy możemy pokonać, wracając z Chużyru do przeprawy promowej.

INDEKS NAZW GEOGRAFICZNYCH

- Ajaja, zat. 467–69
Angara, wypływ 36, 37, 57, 251–252, 274
Angara, rz. 36, 97, 110, 112, 114, 172
Angarsk 72, 110, 112, 120, 209–211
Arangatuj, j. 427–428
Arszan 338–339, 342–359, 377–379
Arszan, Pik 350–353, 354–356
Arszańska, Przeł. 377–378
- Babcha, Pik 309, 313–315
Babcha, rz. 311–315
Babuszkin 324–325
Bajandaj 231
Bajkalsk 307–311, 315
Bajkalsko-Amurska, Magistrala 16, 32, 72, 442, 446, 449, 478
Bajkalskoje 459–60
Bakłanij Kamień, w. 267
Barguzin 436–437
Barguzin, rz. 37, 50, 414–415, 436–437
Barguzińska, Dol. 16, 23, 75, 414, 415–418, 436–441
Barguzińska, Zat. 23, 413–415, 426–427
Bazamaja, Zat. 232
Biały Irkut, rz. 330, 381–382
Bielaja Wyjomka 277
Bolszaja Bystra, rz. 291
Bolszaja Krutaja Guba, rz. 272, 280
Bolszaja Osinowka, rz. 315
Bolszaja Rieczka 248
Bolszaja Szumicha, rz. 276
Bolszoi Kadilnyj, płw. 260
Bolszoi Kunalej 404
Bolszoje Goloustnoje 246, 247, 259–265, 474, 477
Bolszyje Koty 257–261
- Burchan, przyl. 234–235
Burchan-Baabaj, dacyń 338, 369–370
Burowszczyna, kamieniołom 291
Bystraja 339
- Chakusy, zat. 469–470
Chałgaj 230, 241
Chamar-Daban 15–16, 18, 22, 23, 47, 57, 285–352, 336, 408, 472, 474
Chanchoj, j. 230, 240
Chara-Boldok, wulk. 348
Charancy 230, 240–241
Choboj, przyl. 230, 242–243
Chojto-Goł 338, 339, 370–371
Chongor-Ułła, źródło 339, 364–365
Chorgoj, płw. 230, 239
Churaj-Chobok, wulk. 348
Chużyr 21, 226, 227, 230, 233–238, 447
Chwojnaja 276
Ciepłe, Jeziora 316–317
Czekanowskiego, Pik 306
Czerskiego, Góra 461–467
Czerskiego, Kamień 252–253
Czerskiego, Lodowiec 463
Czerskiego, Pik 297, 298, 299–303
Cziwyrkujka, Zat. 413–415
Cziwyrkujski, Przesmyk 426–428
Czortowe, J. 307
Czortowy Worota, przeł. 304–307
- Diesiatnikowo 404
Druźba, g. 349, 354–355
Duszkaczan 456
- Frolicha, j. 467–469
Frolicha, zat. 467
- Gitara, j. 463

- Goriaczaja, rz. 461
Goriaczinsk 421
Gramotucha, rz. 321–322
Gremiaczynsk 417
- Irkuck 172–207, 247–248, 472, 473,
474, 475, 476, 477
Irkut, rz. 283, 330, 334, 341, 362,
379, 381
Iwołgińsk 399–403, 472, 475
Iżimej, g. 222, 243
- Jarki, w. 456–457
Jelancy 231
Jord, g. 232
- Kadilna, g. 261
Kiczera, rz. 444, 456
Kirkirej, przyl. 279–280
Kitoj, rz. 377–378
Kobyła Głowa, płw. 230, 239
Kotokielskoje, J. 420
Kołokolnia, Bolszaja i Małaja, przyl.
266–267
Kotielnikowski, Płw. 460–461
Krasna, rz. 322–323
Kriestowka, rz. 253
Kultuk 282–284, 476
Kultuk, zat. (k/Św. Nosa) 428
Kurbulik 428–429, 431–432
Kyngarga, rz. 338, 342, 345–346,
349–350, 352–354, 377–378
Kyren 21, 338, 339, 365–367, 477
- Listwianka 21, 247, 248–256, 472,
473, 474, 477
Listwienicznaja, Zat. 257
Listwienicznyj, Płw. 248, 254
Listwienicznyj, stacja 275
Lubwi, Pik 349, 351
- Łudar, płw. 458, 460
- Makarowa, G. 433
Maksimicha 422
Mała Bystra, rz. 339
Mała Kadilna, rz. 261
Marituj 278
Miszycha 325, 476
Monachowo 428, 430
Mondy 379–380
Moskwa 143–146, 478–479
Muchur, zat. 232
Muguwiek,, rz. 382–384
Munku Sardy, g. 380–384
Mysowaja 324–325
- Niłowaja Pustyn' 338, 339, 367–370,
375
Niżnieangarsk 454–456
Nurskoje, j. 230, 239
- Ogoj, w. 239
Okuniowa, Zat. 431–432
Olchon, wyspa 220–243, 472, 473,
475, 476
Olchońskie Wrota, cieśn. 220, 232
Osinowski, Golec 315–316
Osinowski, Przyl. 432
- Piaszczysta, Zat. 21, 265–267
Pieriejemna, rz. 323
Pieriewał, kamieniołom 252, 260
Pisanyj Kamień, płw. 458
Podkomarnaja, rz. 300–303, 304
Połowinnaja, rz. 269
Połowinnyj, Płw. 269
Połowinnyj, tunel 270, 278
Porożysta, Przeł. 312
Porożystyj, Pik 309–313
Port Bajkał 274–275
Posietitielskaja, Przeł. 300, 303, 305
Posietitielskij, strumień 300, 305
Północnobajkalski, Zalew 24, 445, 446
- Sagan-Chuszun, przyl. 242

- Sarajska, Zat. 236
Selenga, rz. 19, 24, 25, 408–409
Serce, j. 303
Siennaja, Zat. 266, 367
Siewierobajkalsk 449–454, 473
Skrippier, g. 260
Sludianka 289, 290–297, 472, 473, 477
Sludianka, rz. 290, 291, 299
Sludiańskie, Jeziora (Chamar-Daban) 293
Sludiańskie, Jeziora (północne Przybajkale) 457–458
SOAN, Pik 358–359, 360–362
Sobola, G. 307
Sobole, Jeziora 322–323
Solzan, przeł. patrz Poróżysta, Przeł
Stanowy, Grzbiet 306–307
Stara Angasołka 280
Starokomarski Trakt 287, 299, 303
Subarga, źródło 347
Szabartuj, rz. 279
Szamanka, przyl. 234–235
Szamański, Płw. 293–295
Szara-Nur, j. 240
Szelechow 72, 289
Szumackie Źródła 371–373, 377, 472, 474
Szumak, uzdrowisko 371–373, 377
Szumak, przeł. 375–377, 378
Szumak, rz. 371, 377
Szumicha 276–277
- Śnieżna, rz. 317–323
Święta, G. 264
Święty Nos, płw. 410–413, 418–425
- Tagarchaj 359
- Talcy, skansen 208, 475
Talcy, rz. 317
Talczyński, Pik 317–320
Talskaja Sopka, wulk. 348
Tancoj, 323–324
Tarbagataj 404–408
Tolstyj, Płw. 276
Tory 340–341
Triochglawaja, g. 356–358
Trzej Bracia, przyl. 242
Tunkińska, Dol. 16, 21, 85, 88, 282, 326–384
Turan 367
Turka 420–421
Turka, rz. 420
- Ulan Ude 20, 385–399, 400, 472, 473, 474, 475, 476, 477
Uluntuj, rz. 306–307
Usole Syberyjskie 211–231, 476
Ust'-Barguzin 422–425, 477
Ust'-Ordynskij 231
Uszkanie, Wyspy 435–436
Utulik 309–310
Uzury 230, 243
- Wierchnia Angara, rz. 16, 37, 47, 445, 446
Wierszyna 214–219, 476
Wydrino 316–323
Wyszka, źródło 338, 339, 362–364
- Zmiejnaja, Zat. 428–433
Zun-Chandagaj, rz. 358–359
Zun-Muren, rz. 341
Zun-Murino 341
- Żemczug 362–365